

Naar een betere mondelinge taalvaardigheid Het belang van feedback

Drs. J.G.R. Wurth, Prof. Dr. J.C. de Jong, Prof. Dr. H. Hulshof, Dr. E.H. Tigelaar en Prof. Dr. W.F. Admiraal

Recent is in Nederland een pleidooi gehouden voor bewuste taalvaardigheid als doelstelling van het vak Nederlands in het voortgezet onderwijs (Neijt et al. 2016). Taalvaardigheden zouden meer moeten steunen op inzicht in taal, literatuur en communicatie. Het schoolvak Nederlands moet leerlingen de kans bieden op basis van inzicht te reflecteren op eigen en andermans schrijf- en spreekvaardigheid. Ook Platform Onderwijs 2032 onderstreept het belang van dit soort taalvaardigheidsonderwijs en zegt over het leren spreken: 'Kijken naar een debat en daar met elkaar op reflecteren helpt leerlingen zelf een overtuigende tekst te formuleren'. Volgens het Platform moeten leerlingen leren reflecteren op het eigen leerproces, beter begrijpen op welke wijze en waarop ze worden beoordeeld en ze moeten kunnen leren van feedback (Platform Onderwijs 2032 2016).

Wetenschappelijk onderzoek naar hoe het vakdomein mondelinge taalvaardigheid het beste in het voortgezet onderwijs (vo) onderwezen kan worden, is beperkt en veelal kleinschalig opgezet. In *Het schoolvak Nederlands opnieuw onderzocht* (Bonset en Braaksma 2008) komt naar voren dat we weinig weten over hoe docenten mondelinge taalvaardigheid onderwijzen en hoe leerlingen deze vaardigheid het beste leren. Ook volgens de Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen (2008) is er gebrek aan wetenschappelijke kennis over mondelinge taalvaardigheidsonderwijs. Wat we wel weten is dat de beschikbare onderwijstijd en onderwijsmiddelen het docenten moeilijk maken om met grotere groepen leerlingen het gewenste eindresultaat te bereiken. Al ruimen moderne taalmethoden wel meer plaats in voor dit vakdomein, in de praktijk komen docenten onvoldoende toe aan systematisch onderwijs in mondelinge taalvaardigheid, aldus de Expertgroep. Bonset en Braaksma verwijzen naar positievere resultaten uit onderzoek van Gelinck (2000): 'in de bovenbouw van havo en vwo wordt in 2000 meer onderwijs in mondelinge taalvaardigheid gegeven dan in 1987. De spreekbeurt is de meest gehanteerde vorm, gevolgd door discussie en debat' (p.143). Docenten geven aan behoefte te hebben aan concrete aanwijzingen en materialen voor een praktische doorlopende leerlijn mondelinge taalvaardigheid die rekening houdt met eindtermen en de referentieniveaus, met als doel de leerlingen taalvaardig te maken (Van der Leeuw, Meestringa en Ravesloot 2011).

De bovengenoemde knelpunten lijken de realisering van de omschreven doelstellingen door Neijt et al. en Platform Onderwijs 2032 moeilijk te maken. Hoe kunnen leerlingen bewuste ontwikkelaars worden van hun eigen mondelinge taalvaardigheid binnen de beperkte mogelijkheden? Mogelijk ligt er een oplossing in wat het Platform beschrijft als reflectie op eigen en andermans leerproces en het leren van feedback. Feedback organiseren in het mondelinge taalvaardigheidsonderwijs (in de vormen van zelfevaluatie, docenten- en peerfeedback) zou de brug kunnen slaan tussen werken aan de kennis over mondelinge taalvaardigheid, het leren van de vaardigheid zelf en het evalueren van de eigen ontwikkeling ervan. Feedback geeft bij uitstek mogelijkheden om te differentiëren. Voldoende aanknopingspunten dus om de werking van feedback te onderzoeken bij het ontwikkelen van spreekvaardigheid bij de meest getoetste en aannemelijkerwijs ook meest onderwezen vorm in de bovenbouw van havo en vwo: de betogende voordracht.

Onderwijsonderzoeker Hattie (2015) stelt dat feedback een van de meest voorkomende elementen is bij succesvol lesgeven en leren, al zijn de effecten van feedback nogal variabel. Het door hem en Timperley ontwikkelde feedbackmodel helpt feedback op effectieve wijze in de klas in te zetten (Hattie & Timperley 2007). Waar ga ik heen? (feed up), hoe sta ik ervoor? (feed back) en wat is de volgende stap? (feed forward) zijn hierbij de hoofdvragen. Sadlers (1989) doelbeschrijving van feedback staat in dit model centraal: feedback dient de kloof te verkleinen tussen de beginsituatie van de leerling en de doelen die hij moet zien te bereiken. Feedback gaat dus in op het verschil tussen de huidige resultaten en de onderwijsdoelen.

Hattie claimt dat goed gegeven feedback leerlingen in staat stelt zich te focussen op de taak. Leerlingen kunnen zo de aandacht richten op het proces dat nodig is voor het volbrengen van de taak. De feedback geeft tevens informatie over misconcepten en kan motiverend werken. Dit maakt dat leerlingen zich beter kunnen concentreren en meer werk willen verzetten voor een taak. In haar review study naar feedback geeft Shute (2013) aan dat goede feedback daarnaast vaak angstreducerend werkt en goed is voor het zelfvertrouwen.

De invloed van feedback op de ontwikkeling van taalvaardigheid is bij het schoolvak Nederlands vooral binnen het vakdomein schrijfvaardigheid onderzocht. Onderzoek door de Universiteit van Amsterdam laat zien dat observerend leren en het inzetten van zowel peerfeedback als docentenfeedback succesvol kunnen zijn voor het leerproces bij het schrijven (Rijlaarsdam, 2005; 2008). Ook uit een publicatie van SLO (2013) blijkt dat feedback, beoordeling en toetsing het leerproces kunnen versterken bij schrijfvaardigheidsonderwijs. Om de tekstsoorten onder de knie te krijgen is tevens oefening nodig. Leereffect van de oefening wordt aanzienlijk versterkt door gerichte feedback op het schrijfproduct. Feedbackformulieren die zowel door docenten als door leerlingen kunnen worden gebruikt kunnen hierin een belangrijke rol spelen. Benadrukt wordt dat het bij feedback in deze methode tevens gaat om 'feedforward', aangezien het doel is de leerlingen hulp te bieden bij het schrijven van een betere, volgende versie van hun tekst.

Terug naar mondelinge taalvaardigheid. Een spreektaak voor publiek is bij uitstek een taak die samengaat met sociale evaluatie. Uit onderzoek is bekend dat veel volwassenen angst ervaren bij het spreken voor publiek. (Van den Bos, et al. 2014). De angst om een spreekbeurt te houden in de klas neemt toe vanaf de conformistische fase, zo tussen het 13e en 15e levensjaar (Westenberg 2008). In deze fase worden leerlingen gevoeliger voor kritiek van anderen (sociale evaluatie) en worden leerlingen angstiger om voor publiek te spreken. De toenemende gevoeligheid uit zich zelfs in zo'n mate dat leerlingen in die fase het liefst de spreektaak vermijden (Van den Bos et al. 2014 en Damkot, Janssen en Lups 2009). Het schoolvak Nederlands heeft nu juist de taak de mondelinge taalvaardigheid van adolescenten te verbeteren. In de bovenbouw komen de leerlingen voor een zeer uitdagende taak te staan. Naast de door hun ontwikkeling toegenomen gevoeligheid voor sociale evaluatie worden ze geacht steeds complexer wordende spreektaken op succesvolle wijze voor publiek uit te voeren. Onderzoek naar (faal-)angst in het onderwijs toont aan dat goed gegeven feedback en oefening stimulerend kan werken in het leerproces van de (faal-)angstige leerling (Hermans, et al. 1975). Ook in dit licht kan feedback het onderwijs in mondelinge taalvaardigheid verbeteren.

Gelden de conclusies uit psychologisch, onderwijskundig en uit schrijfvaardigheidsonderzoek ook voor de andere productieve taalvaardigheid, namelijk voor mondelinge taalvaardigheid? Het wetenschappelijke antwoord hierop blijft vooralsnog uit. Het is echter van belang om te onderzoeken of het organiseren van feedback bij mondelinge taalvaardigheid het leren spreken kan stimuleren.

Tijdens de HSN Conferentie zal een deelonderzoek worden besproken behorende bij promotieonderzoek naar de relatie tussen feedback (zelfevaluatie, docentenfeedback en peerfeedback) en de ontwikkeling van mondelinge taalvaardigheid in de bovenbouw van havo en vwo. De betogende voordracht staat in dit promotieonderzoek centraal. Het promotieonderzoek vertrekt vanuit de behoefte van scholen en docenten aan concrete handvatten voor hun lespraktijk bij mondelinge taalvaardigheid en houdt rekening met de beschreven knelpunten en de actuele visies op taalvaardigheidsonderwijs. Onderzoek naar de inzet van feedback bij het vakdomein mondelinge taalvaardigheid, in het bijzonder bij het leren betogen, kan binnen de geschetste context die handvatten bieden. Het deelonderzoek heeft betrekking op de vraag welke rol feedback speelt in de huidige lespraktijk (in de didactiek en de gebruikte lesmaterialen). Op de HSN wordt gepresenteerd wat in Nederlandse lesmethodes hierover is terug te vinden en wordt met de aanwezigen besproken wat in de leslokalen hiermee wordt gedaan.

Literatuurlijst

- Bonset, H. en Braaksma, M. (2008). *Het schoolvak Nederlands opnieuw onderzocht, Een inventarisatie van onderzoek van 1997 tot en met 2007*. Enschede: SLO.
- Bos, van den E., De Rooij, M., Miers, A.C., Bokhorst, C.L., Westenberg, P.M. (2014). "Adolescents' Increasing Stress Response to Social Evaluation: Pubertal Effects on Cortisol and Alpha-Amylase During Public Speaking." In: *Child Development*, 85-1, 220-236.
- Damkot, A., Janssen, R., Lups, R. (2009). *Onderzoek naar de voorbereiding op het SE Mondelinge Taalvaardigheid in de bovenbouw van de Havo en het VWO*. Praktijkonderzoek in het kader van de eerstegraads lerarenopleiding IVLOS, Universiteit Utrecht.
- Ekens, T. en Meestringa, T. (2013). *Beoordeling van en feedback op schrijfvaardigheid. Een handreiking voor de tweede fase voortgezet onderwijs*. Enschede: SLO.
- Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen (2008). *Over de drempels met taal. De niveaus van taalvaardigheid*. Enschede: SLO.
- Gelinck, C. (2000). "Discussie gesloten? Het debat op school - een betoog." In: *Levende Talen Tijdschrift*, 1, 21-26
- Hattie, J., & Timperley, H. (2007). "The power of feedback." In: *Review of Educational Research*, 77 (1), 81-112.
- Hattie, J. (2015). *Leren zichtbaar maken*. Rotterdam: Bazalt Educatieve Uitgaven.
- Hermans, H.J.M., Van Bergen, Th.C.M., Eijssen, R.W. (1975). *Motivatie op school. Minder faalangst, meer verantwoordelijkheid*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Leeuw, B. van der, Meestringa, T. en Ravesloot, C. (2011). *Concretisering referentieniveaus gesprekken en spreken in het vo*. Enschede: SLO.
- Meestringa, T. en Ravesloot, C. (2012). *Het schoolexamen Nederlands op havo en vwo; verslag van een digitale enquête*. Enschede: SLO.
- Neijt, A. Mantingh, E., Coppen, P-A., Oosterholt, J., De Glopper K., Witte, T. (2016). "Manifest voor het Schoolvak Nederlands. Bewust geletterd' als nieuwe koers voor het schoolvak Nederlands." In: *Levende Talen Magazine*, 1, 28-29.
- Platform Onderwijs 2032 (2016). *Ons Onderwijs 2032. Eindadvies*. Den Haag.
- Rijlaarsdam, G. (2005). "Observerend leren. Een kernactiviteit in taalvaardigheidsonderwijs. Deel 2: Praktijkvoorbeelden." In: *Levende Talen Tijdschrift*, 4, 21-28.
- Rijlaarsdam, G., Braaksma, M., Couzijn, M., Janssen, T., Raedts, M. (2008). "Observation of peers in learning to write: Practice and research." In: *Journal of Writing Research*, 1, 53-83.
- Sadler, D.R. (1989). "Formative assessment and the design of instructional systems." In: *Instructional*

Science, 18 (2), 119-144.

Shute, V. (2008). "Focus on formative feedback." In: *Review of Educational Research*, 78 (1), 153-189.

Westenberg, P.G.M.. "*De jeugd van tegenwoordig!*" Diesoratie Universiteit Leiden, 2008.

Naar een betere mondelinge taalvaardigheid Het belang van feedback

Spreken kun je leren- maar hoe ontwikkelen leerlingen die vaardigheid nu precies tijdens de lessen Nederlands? Deze HSN-bijdrage richt zich op lopend promotieonderzoek naar de relatie tussen feedback en de ontwikkeling van mondelinge taalvaardigheid in de bovenbouw van havo en vwo. In deze bijdrage wordt stilgestaan bij de meest gebruikte lesmethodes die docenten gebruiken op het gebied van spreekvaardigheid en de inzet van feedback en reflectie. Ook wordt ingegaan op hoe feedback en reflectie worden ingezet bij het leren schrijven. Wat wordt wel en niet behandeld, wat zijn volgens de methodemakers belangrijke adviezen? Zijn er parallellen te vinden in aanpak of juist verschillen? Vervolgens wordt bediscussieerd hoe deze bevindingen passen bij de lespraktijk.